

■ GESCHIEDENIS

TEKST: INEZ FLAMELING

Verdronken

Foto: Marlon Haarsma

dorpen in Zeeland

Wie de Oosterschelde induikt bij de Plompe Toren, Wissenkerke of Borrendamme, realiseert zich misschien niet dat hij hier letterlijk boven het verleden zwemt. Op al deze plekken bevond zich ooit een dorp. En ook op honderden andere plaatsen wemelt de Zeeuwse bodem van de restanten van nederzettingen. Sterker nog, er is waarschijnlijk geen enkel gebied op deze planeet dat zoveel verdronken dorpen heeft als Zeeland.

Op 5 november zou Nederland eigenlijk twee minuten stilte moeten houden. Die dag is namelijk 'Sint Felix quade saterdach', de dag waarop 475 jaar geleden de Sint Felixvloed huishield in Zeeland en Zuid-Holland. De Sint Felixvloed is de ergste stormvloed die Zeeland ooit heeft getroffen. Grote delen van Zeeland en Zuid-Holland werden van de kaart geveegd en talloze

dorpen verdronken. «In desen voorschreven storm ende hooghe vloedt ghebeurde dat grootste jammer ende verdriet in Zeelandt, dat gheen penne dat en soude konnen beschrijven», schreef kroniekschrijver Jan Jansse Reigersberg een jaar later.

Toch waren stormvloed en onbekend verschijnsel voor de oude Zeeuwen. Zoals nu het Caraïbische gebied met de regelmaat van de

klok wordt getroffen door tropische orkanen, zo waren in het vroege Zeeland stormvloed en de orde van de dag. In de vier eeuwen voorafgaand aan de Sint Felixvloed werd Zeeland zelfs meer dan 45 keer door een stormvloed geteisterd. En bij iedere stormvloed veranderde er wel iets op de kaart van Zeeland. Ingepolderd land ging verloren en vissersdorpen overstroomden. Soms herstelden

de bewoners de dijken en herbouwden hun dorp, maar vaak ook trokken ze weg naar aangrenzende gebieden en gaven hun dorp prijs aan de zee.

Ondanks de vele overstromingen was Zeeland een dichtbevolkt gebied, waarvan de inwoners met handel en visserij een goede boterham konden verdienen. Die combinatie van een dichtbevolkt gebied dat voortdurend in beweging was, is er waarschijnlijk de oorzaak van dat Zeeland nu zo rijk is aan verdronken dorpen. Provinciaal archeologen hebben inmiddels 116 verdronken kerkdorpen in kaart gebracht en één verdronken stad, Reimerswaal. Maar als alle gehuchten zonder kerk ook meetellen, loopt het aantal verdronken nederzettingen in de honderden.

'Elc sinen dike'

Niet altijd was de natuur er de schuld van dat dorpen verloren gingen. Soms werden dijken moedwillig doorgestoken in oorlogstijd, om polders onder water te zetten en zo de vijand te benadelen. Tijdens de 80-jarige oorlog zijn in Zeeuws-Vlaanderen heel wat dorpen op die manier aan hun eind gekomen. In het verdronken land van Saeftinghe liggen vermoedelijk nog de restanten van een aantal van deze nederzettingen.

Een andere boosdoener was het turfsteken of 'darinck delven'. Op veel plaatsen staken de eilanders

Restanten van Oud- Rilland langs de oevers van de Westerschelde.

Foto: Inez Flaming

■ GESCHIEDENIS

turf uit de grond om te gebruiken als brandstof. Duizenden hectares zijn op die manier afgegraven, niet alleen in de polders maar ook rondom de zeedijken, die daardoor ernstig verzwakt raakten. Meerdere dijkdoorbraken waren het gevolg. In 1515 werd het darinck delven door Karel V verboden, maar veel trokken de Zeeuwen er zich niet van aan. In veel inlages rondom de Oosterschelde zijn de sporen van het Darinck delven nog te zien.

En tenslotte heerste in Zeeland eeuwenlang het principe van 'Elc sinen dike'. Dat principe hield in dat de inwoners van een polder zelf verantwoordelijk waren voor het onderhoud van de dijk, en geen beroep konden doen op grondbezitters in achterliggende polders. Met als gevolg dat het dijkonderhoud vaak te beurt viel aan armlastige boeren.

De stad Reimerswaal, ooit de derde stad van Zeeland, is ten onder gegaan door een combinatie van deze oorzaken. De 'wilde moeren' rondom de stad waren volkomen uitgegraven door turfstekers en de dijken die de stad moesten beschermen waren verzwakt door slecht onderhoud. Ondanks her-

haaldelijke smeekbeden van het gemeentebestuur kwam er geen hulp uit de rest van Zeeland: 'Elc sinen dike' bleef het devies. Na de Sint Felixvloed volgden nog verscheidene andere stormvloeden die de stad ondermijnden, en rond 1630 sloegen de laatste inwoners de deur achter zich dicht. De meeste huizen werden afgebroken en de stad werd overgelaten aan de golven en de meeuwen, zoals al met zoveel Zeeuwse plaatsen was gebeurd.

Schatgravers

In het verleden is niet altijd zachtzinnig omgesprongen met de archeologische schatten in de Zeeuwse bodem. Zo zijn de restanten van de voormalige vesting Bommene- de bijna geheel verwoest door baggerwerkzaamheden. Alleen een van de havenhoofden, bestaande uit zinkstukken van rijshout met daarop stortsteen, is nog zichtbaar op de bodem van de Grevelingen. Op andere plaatsen hebben schatgravers hun slag geslagen. Zo waren in de jaren zeventig regelmatig dagjesmensen actief op de Speelmansplaten, op zoek naar schatten uit Reimerswaal. Veel vondsten, waaronder aardewerk en gebruiksvoorwerpen van me-

taal, been, ivoor en hout, zijn op die manier verdwenen in particuliere collecties. Ook in andere verdrongen dorpen waren schatgravers actief. Na de introductie van de metaaldetector werd het dorp Nieuwlande, in het verdrongen land van Zuid-Beveland, een bekende vindplaats van metalen pelgrimsinsignes. In Valkenisse aan de Westerschelde was zelfs sprake van 'knekeltoerisme', waarbij de restanten van het kerkhof werden geplunderd voor menselijke resten. Aan het eind van de vorige eeuw begon echter steeds meer het besef door te dringen dat de verdrongen dorpen bescherming verdienen, als onderdeel van het cultureel erfgoed van Zeeland. Valkenisse kreeg in 2001 de status van beschermd archeologisch monument. Rijkswaterstaat bouwde aan weerszijden van de ruïnes twee strekdammen, om de restanten van het dorp voor wegspoelen te behoeden. Ook geldt ter plaatse een verbod op metaaldetectoren. Op Noord-Beveland zijn maatregelen genomen ter bescherming van het in 1530 verdrongen dorpje Soecke. De resten hiervan bevinden zich in de Wanteskuip, een inlaag ten westen van Colijnsplaat.

In de inlaag zou een vogeleiland worden opgespoten, maar om de Middeleeuwse vindplaats te beschermen is gekozen voor een drijvend vogeleiland.

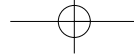
Reimerswaal was bijna voorgoed van de aardbodem verdwenen. De Oosterdam, die de Oosterschelde afsluit van het achtergelegen Zoommeer, zou namelijk oorspronkelijk dwars over de oude stad heenlopen. Door tussenkomst van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek is het tracé van de Oosterdam echter gewijzigd. De resten van Reimerswaal bevinden zicht nu ten westen van de dam. Alleen bij extreem laag water zijn soms nog stukken van muren en funderingen te zien.

Gouden daken

Verdrongen dorpen spreken tot de verbeelding en diverse legendes doen de ronde. Zo zagen vissers in afgelopen eeuwen soms de gouden daken van Reimerswaal schitteren in de diepte. Ook klonk van onder de golven regelmatig het desolate geluid van de kerkklokken van de verdrongen stad. Dit soort verhalen zijn niet specifiek Zeeuws, want Bretonse vissers vertellen precies hetzelfde verhaal over de verdron-

Het vestingstadje Bommene- de viel in 1682 ten prooi aan het water.

De Plompe Toren is het enige dat rest van het verdrinken dorp Koudekerke.

ken Bretonse stad Ys. Bekend is ook het verhaal van de zeemeermin. Vissers uit Westerschouwen vingen ooit een zeemeermin in hun netten. Haar echtgenoot smeekte de vissers om haar vrijlating, maar de vissers wilden niet luisteren en namen de zeemeermin mee aan land, waar ze stierf. De zeemeerman ontstak daarop in woede en sprak een vloek uit over het dorp: «Westerschouwen, 't zal u rouwen, dat ge hebt geroofd mijn vrouwe! Westerschouwen zal vergaan, al-

leen de toren zal blijven staan!» Westerschouwen is inderdaad verdwenen - overigens niet door verdrinking maar doordat de haven van dit dorp is verzand. Restanten van het dorp zijn nu nog af en toe te vinden op het strand. De kerk-toren is lange tijd blijven staan, tot deze in 1845 voor afbraak werd verkocht. Later is de legende verplaatst naar Koudekerke aan de Oosterschelde. De plompe toren bij de bekende duikplaats is het enige dat nog rest van dit ver-

dronken dorp. De duiker die duikt bij de Plompe Toren, Wissenkerke of Borrendamme, zal onder water niet veel merken van het verleden dat zich in de bodem bevindt. Veel restanten zijn weggespoeld, vernield of onder het slik beland. Potten met gouden munten zal je dus niet snel tegenkomen. Maar misschien is het wel een fascinerend idee dat er ooit mensen woonden, werkten en naar de kerk gingen op de plek waar nu de oesters en zee-anjelijeren welig tieren.

Literatuur:
Sluimerend in slik. Verdrongen dorpen en verdrongen land in zuidwest-Nederland. J.J. B. Kuipers (red.). Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland, 2004. ISBN 90-74576-50-8

Met dank aan:
Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland (www.sceez.nl)
Stichting Nationaal Monument Watersnood 1953 (www.watersnoodmuseum.nl)

Foto's (4): Inez Flaming

Boven: Valkenisse heeft als enige verdrongen dorp de status van beschermd archeologisch monument.

Midden: Een drijvend vogeleiland beschermt de vermoedelijke resten van het verdrongen dorp Soecke.

Onder: Op veel plaatsen rondom de Oosterschelde zijn nog resten te zien van oude zeedijken.

